

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО»

СІТКО АЛЛА ВАСИЛІВНА

УДК 81'255.4 (043.3)

**ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ
АНГЛІЙСЬКИХ ІНТЕРОГАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ**

10.02.16 – перекладознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Гудманян Артур Грантович,
Національний авіаційний університет
директор Гуманітарного Інституту,
завідувач кафедри англійської філології і перекладу

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Демецька Владислава Валентинівна,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Інституту іноземної філології

кандидат філологічних наук, доцент
Чала Юлія Петрівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри перекладу Гуманітарного інституту

Захист відбудеться «30» вересня 2011 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «30» серпня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Г. В. Савчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Серед багатьох складних питань, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце посідають проблеми перекладу, оскільки процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої, а, навпаки, це складний процес, який містить цілу низку операцій, знання яких перекладачем є запорукою адекватного перекладу.

Однією з центральних у сучасній лінгвістиці є проблема питальності. Важливість вивчення інтерогативних конструкцій визначається не тільки тією ключовою позицією, яке займає питання в процесі комунікації, але й зв'язком проблеми питальності з багатьма іншими проблемами мовознавства. Попри безсумнівну важливість маловивченими залишаються на сьогодні зокрема граматичні та прагматичні аспекти перекладу питального речення (далі – ПР). Так, інтерогативні конструкції досі не були об'єктом ґрунтовних контрастивних і перекладознавчих досліджень на матеріалі англійської та української мов, хоч окремо в кожній із цих мов вивчалися. В англістиці насамперед такими дослідниками, як Т. Вакуленко, С. Гедз, Т. Єгорова, І. Королькова, О. Малюга, С. Наслін, Г. Невзорова, О. Почепцов, Л. Рочикашвілі, Л. Чайка, І. Шевченко, в україністиці – С. Шабат та Н. Кондратенко. У лінгвістиці англосовного світу окремі аспекти питальних речень розглядалися у працях Дж. Серля, К. Баха, Р. Харниша, Дж. Остіна, Н. Хомського, У. Чейфа, Ч. Фрейза, Дж. Лайонза, О. Єсперсена.

Для сучасної лінгвістики актуальним є дослідження різних типів речень, зокрема питальних, з погляду комунікативного змісту, що реалізується в процесі спілкування. Попри те, що питальні речення неодноразово були предметом мовознавчого аналізу, у цьому аспекті вони не отримали достатнього висвітлення. Їхня семантика та функційне навантаження в процесі перекладу вивчені недостатньо, що й зумовило вибір теми дослідження. Важливість вивчення розглядаєної теми визначається також потребою вдосконалення культури мовного спілкування, навчання “технології” ведення діалогу, формування адекватного ставлення до партнера зі спілкування, вироблення настанов і навичок точної інтерпретації комунікативних намірів, навіть під час перекладу, які намагаються донести співрозмовники.

Актуальність обраної теми зумовлена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень до багатоаспектного аналізу перекладу художнього тексту, недостатнім вивченням особливостей українського перекладу питальних конструкцій англосовної художньої літератури, а також сучасними вимогами до перекладу, коли йдеться не лише про передачу змісту оригіналу, але й про оптимальне відтворення прагматичних характеристик тексту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації вписується в коло питань, які вивчаються згідно з держбюджетною науковою темою «Типологічні, перекладацькі та методологічні аспекти функціонування лексичних одиниць галузевого тексту»,

що розробляється кафедрою англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, номер державної реєстрації 0107V003114.

Мета роботи полягає у виявленні й аналізі способів та прийомів відтворення структурно-семантичних особливостей англомовних інтерогативів, а також у дослідженні прагматичних значень питальних речень та проблем їхнього перекладу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- виділити пріоритетну проблематику в дослідженні інтерогативів як комунікативно-функціонального типу;
- визначити статус питального речення з погляду контрастивного та перекладознавчого аналізу;
- схарактеризувати способи, прийоми та контекстуальні можливості відтворення структурної семантики інтерогативних конструкцій англійської мови в перекладах українською;
- дослідити трансформації, які простежуються при відтворенні питальних речень, їхній вплив на адекватність перекладу;
- встановити специфіку, способи реалізації вторинних функцій інтерогативних висловлювань та проаналізувати особливості їх відтворення;
- виокремити засоби, які слугують відтворенню етикетних форм англомовних інтерогативів.

Об'єктом дослідження є англомовні інтерогативні конструкції та їхні перекладні українські відповідники.

Предметом дослідження є особливості стратегії перекладачів у віднайденні способів та прийомів відтворення цих структур в українських перекладах англомовної художньої літератури для дітей з огляду на їхні прагмалінгвістичні характеристики.

Джерельна база дисертаційної роботи – понад 7546 питальних речень, дібраних методом суцільної вибірки з 11225 сторінок прозових текстів дитячої літератури англомовних письменників і їхні українські переклади та з 3768 сторінок оригінальних українськомовних прозових текстів для дітей.

Дослідження особливостей відтворення англомовних питальних речень українською мовою ґрунтується на аналізі українських перекладів творів Д.М. Баррі, Л.Ф. Баума, Г. Бічер Стоу, Р. Дала, Д. Дефо, Ч. Дікенса, Л. Керолла, Д.Р. Кіплінга, А. Конан Дойля, Д.Ф. Купера, К.С. Льюїса, Марка Твена, А. Мілна, О'Генрі, Дж.К. Ролінг, Дж.Д. Селінджера, Е. Сетон–Томсона, В. Скотта, Р.Л. Стівенсона, Дж.Р.Р. Толкієна, П.Л. Треверс, О. Уайльда, що їх виконали І. Корунець, Є. Горева, О. Фешовець, А. Неміров, Ю. Корецький, Ю. Лісняк, Г. Лозинська, О. Логвиненко, В. Морозов, Р. Дерев'янченко, Ю. Іванов, М. Дмитренко, М. Тупайло, Л. Солонько, І. Ільїн, О. Кальніченко, І. Мельницька, В. Панченко, М. Рябова, В. Наріжна, О. Манько, Є. Крижевич, І. Муращик,

О. Терех, С. Клименко, М. Иванов, Т. Безмат'єва, В. Корнієнко, М. Пінчевський, Г. Пінчевська-Чекаль, В. Митрофанов, Н. Трохим. Взято до уваги чинник множинності перекладів: часто розглядалося кілька варіантів перекладу окремого оригіналу.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження зумовили застосування **комплексної методики дослідження**. Основними методами аналізу граматичних форм та конструкцій у текстах оригіналу та перекладу є метод суцільної вибірки (для створення корпусу фактичного матеріалу); трансформаційний (для дослідження всіх можливих трансформацій під час перекладу англійських інтерогативних конструкцій); зіставний метод (для зіставлення структур обох порівнюваних мов та встановлення спільних та відмінних ознак у системі одиниць англійської та української мов); структурно-семантичний метод (для виявлення особливостей будови та семантики мовного явища). Крім того, застосовується описовий метод для виявлення перекладацьких труднощів і способів подолання їх у мові перекладу. Щоб підтвердити об'єктивність одержаних результатів, у дисертації використано елементи методу кількісних підрахунків.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що, незважаючи на відносно тривалий культурно-історичний та перекладацький контакти, у яких перебувають англійська та українська мови, у цій розвідці вперше зроблено спробу розв'язати проблему відтворення семантики питальних речень під час перекладу на основі контрастивного аналізу структури, семантики і прагматики цих речень англійської та української мов, а також уперше виокремлено основні способи та прийоми відтворення інтерогативних конструкцій у перекладі дитячої художньої літератури.

Питальні речення здатні викликати оцінне ставлення в адресата мовлення до об'єктів дійсності. Прагматичні проблеми перекладу виникають у зв'язку з неправильним розумінням перекладачем намірів автора викликати в реципієнта певну реакцію. Дисертаційне дослідження має не лише теоретичний, але й практичний інтерес для вивчення граматики англійської й української мов, теорії і практики перекладу, адже переклад питальних речень у прагматичному аспекті тісно пов'язаний з їхньою граматичною будовою, яка передає додаткові прагматичні значення, не виражені іншими мовними засобами.

Оскільки питальні речення з погляду перекладознавства ще не були предметом окремого дослідження, висновки дисертації матимуть певне значення для лінгвістичної теорії перекладу, зокрема для розв'язання завдань збереження своєрідності ідіостилю письменника в перекладі, відтворення комунікативного навантаження першотвору, впливу «чинника перекладача» на передачу особливостей оригіналу.

Практичне значення дисертаційного дослідження визначається тим, що його основні положення і висновки можна використовувати на лекціях, семінарах і практичних заняттях з теорії і практики перекладу, контрастивної лінгвістики, а також у курсах теоретичної і практичної

граматики англійської мови, інтерпретації художнього тексту. Результати роботи можуть згодитися під час створення навчальних посібників, написання курсових і дипломних робіт, а також знадобляться перекладачам-практикам. Спостереження над мовним матеріалом та висновки дослідження дозволять зробити низку практичних рекомендацій з методики перекладу питальних речень художніх текстів.

Особистий внесок автора полягає в тому, що в дисертації вирішено питання аналізу граматичних та прагматичних особливостей перекладу інтерогативних конструкцій англійської мови, схарактеризовано основні способи та прийоми відтворення речень цього типу в перекладі художньої літератури, наведено відповідні кількісні дані, що дозволяє розглянути структурно-семантичні та прагматичні особливості цих конструкцій під новим кутом зору.

Апробація результатів роботи. Основні результати дисертаційної роботи оприлюднено на V Міжнародній науково-практичній конференції «Авіа-2003» (Київ, 23-25 квітня 2003 р.), науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні питання сучасної прикладної лінгвістики» (Луцьк, 22-23 жовтня 2004 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця» (Київ, 23-24 березня 2005 р.), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця» (Київ, 29-31 березня 2006 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми перекладознавства та навчання перекладу в мовному ВНЗ» (Київ, 8-9 листопада 2007 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції» (Київ, 3 квітня 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі» (Київ, 22 жовтня 2008 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції» (Київ, 3 квітня 2009 р.), науково-практичній конференції «Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу» (Київ, 11 грудня 2009 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції» (Київ, 2-3 квітня 2010 р.).

Публікації. Результати дисертаційної роботи відображено в дванадцяти наукових публікаціях – шести статтях у провідних фахових виданнях України та шести тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Одна стаття написана у співавторстві зі старшим викладачем кафедри англійської філології і перекладу О.М. Журавльовою. У цій статті особистим внеском здобувача є детальний аналіз відтворення англійських риторичних питань у перекладах українською мовою (О.М. Журавльовій належить ідея про комунікативне навантаження окремих складових мовленнєвого акту та його аналіз).

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 9 додатків. Повний обсяг дисертації становить

275 сторінок, з них 216 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 587 позицій, з них 469 – наукові праці, 36 – джерела матеріалу дослідження і 22 – довідкова література.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, з'ясовано стан вивчення проблеми, визначено її актуальність, сформовано мету й основні завдання роботи, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його наукову новизну, схарактеризовано джерельну базу роботи, висвітлено зв'язок теми дисертації з науковими програмами і планами, указано на теоретичне значення і практичну цінність дослідження, окреслено особистий внесок автора в розв'язання проблеми відтворення комунікативної семантики англомовних інтерогативних конструкцій українською мовою, подано відомості про апробацію результатів, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1. «Питальні речення як об'єкт лінгвістичного та перекладознавчого дослідження» присвячено аналізу відповідної наукової літератури, що слугувала основою для написання дисертаційної роботи. У ньому з'ясовано статус питальних речень (ПР), проаналізовано різні підходи до їх ідентифікації, висвітлено історію досліджень ПР, зокрема визначено їхню специфіку як об'єкта перекладознавчих досліджень. Задля уникнення тавтології терміни інтерогативні конструкції, інтерогативи, інтерогативні висловлювання, питальні речення уживаються в дослідженні як синонімічні.

Дослідження проблем перекладу синтаксичних конструкцій є одним з пріоритетних напрямків сучасного мовознавства. Вагомий внесок у теорію художнього перекладу зробили українські вчені А.Г. Гудманян, В.В. Демецька, Р.П. Зорівчак, М.О. Новикова, В.І. Карабан, Л.В. Коломієць, В.В. Коптілов, І.В. Корунець, О. Фінкель, Ю.П. Чала, О.І. Чередниченко. Їхні дослідження, разом з розвідками перекладознавців інших країн – С. Басснет, С. Влахова, І. Левого, А. Поповича, А. Федорова, С. Флоріна, К. Чуковського, – слугують міцним фундаментом для подальшого розвитку перекладознавства. Однією з пріоритетних у сучасній лінгвістиці та перекладі є проблема питальності. Питальні речення привертали до себе увагу багатьох учених та були предметом опису не лише в теоретичних граматиках, але й у цілій низці спеціальних досліджень, проведених протягом останніх десятиріч (В. Белошاپкова, І. Британ, В. Бузаров, І. Вихованець, С. Гедз, Г. Невзорова, В. Петрянкіна, О. Почепцов, Т. Сєдова, Л. Чахоян, У. Чейф, С. Шабат). Надзвичайна зацікавленість інтерогативними конструкціями пояснюється їх важливістю як для загальної проблематики англійського синтаксису й загальної теорії речення, так і для теорії й практики перекладу. Попри наявність досить великої кількості робіт, далеко не всі проблеми, пов'язані з ПР, були розв'язані.

Констатовано, що інтерогативи англійської та української мов є структурно-граматичним типом, який відрізняється від інших речень як за структурою, семантикою, так і за комунікативним призначенням. Це по-особливному інтоновані речення з певним порядком слів, часто з використанням лексичних маркерів питальності, що мають у мовленні актуальне членування (функціональну перспективу), логіко-граматична природа яких характеризується цілеспрямованістю запиту інформації. Засвідчено, що визначальна семантична ознака ПР – запит компетентності.

Аналіз теоретичних праць підтвердив недостатню дослідженість граматичних характеристик художнього мовлення. Перекладачі теж звертають значно меншу увагу на синтаксис, відтворюючи художні, зокрема прозові твори, ніж на засоби інших рівнів, зокрема лексичного, хоча синтаксис є найбільш креативною сферою мови (Ф. Бацевич). У перекладознавчих розвідках, навіть тих, що висвітлюють лінгвістичні аспекти перекладу, зосереджено увагу на проблемах відтворення лише окремих синтаксичних явищ, у той час як найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний саме з розумінням синтаксичної структури та комунікативної семантики речень.

У розділі 2. «Структурно-семантичні і прагматичні особливості інтерогативних конструкцій англійської та української мов» подано принципи класифікації ПР, проведено зіставний аналіз структури, семантики і прагматики інтерогативів англійської та української мов з погляду особливостей їхнього функціонування в прозовому мовленні.

Оскільки сучасний перекладознавчий аналіз неможливо уявити без використання методів контрастивного дослідження, у роботі був проведений порівняльний аналіз *структури, семантики та прагматики* ПР англійської та української мов відповідно до структурного, семантичного і прагматичного принципів класифікації, які з різних боків висвітлюють саму сутність речення.

Запропоновано використовувати чотиричленну (*загальні, спеціальні, альтернативні та розділові*) класифікацію інтерогативів зіставлюваних мов з огляду на їхні структурні особливості. *Питання до підмета* розглядаються як різновид спеціального ПР, *декларативні* (сугестивні) інтерогативи – як різновид загальних ПР, оскільки в обох мовах зафіксовано вживання всіх названих типів інтерогативів.

Констатовано, що структурні схеми ПР англійської та української мов виявляють ознаки конвергенції та дивергенції. Виявлено 52 моделі ПР в англійській мові і 29 в українській, з них 20 – спільні. Однак доволі поширені в англійській мові спеціальні ПР моделі *How(What, Where)+ to be + S(N / Pr_{pers n})...(prep)?* (8 % від загальної кількості структурних моделей) є рецесивним явищем українського синтаксису (лише 2,2 %). Варто також наголосити на відсутності в англійському матеріалі непоширених загальнопитальних речень моделі *Adv/N/V...?*, уживання яких в українському синтаксисі зафіксовано в 7,1 % від загальної кількості структурних моделей.

З'ясовано, що найуживанішим структурним типом ПР в англійській мові є загальнопитальні конструкції, які становлять 44,5 % у той час, як в українській – це спеціальні ПР, які становлять 40,7 %. Серед спільних для обох мов структурних моделей інтерогативів дослідження виявило, що майже всі вони близькі за показниками частотності уживання. Показово, що в українській мові, порівняно з англійською, частіше використовуються альтернативні інтерогативи (5,3 % і 2,8 % прикладів української та англійської мов відповідно) та питання до підмета (у 8,8 % і 4,3 % прикладів). Крім того, спостереження виявили відсутність спільних моделей альтернативних інтерогативних конструкцій в англійській та українській прозових текстах для дітей. Таке розходження зумовлене різною граматичною природою зіставлюваних мов. Непоширені загальні ПР моделі *Pr_{pers n} ?* – явище хоч і рідкісне, але властиве обома мовам (засвідчено в 1,4 % та 0,9 % прикладів англійської та української мови). Виявлено, що інтерогативні конструкції обох мов можуть ускладнюватися вставними компонентами та вигуками, про що свідчать 28,7 % та 32,1 % прикладів англійської та української мов відповідно.

Семантична сутність ПР полягає в отриманні нової інформації, перевірці чи підтвердженні того, про що вже деякою мірою відомо тому, хто запитує, одержанні додаткової інформації, а також у передачі різноманітних оцінних відтінків, суб'єктивного ставлення до висловленого, в експресивно-оцінній реакції мовця на повідомлюване – вираженні оцінок та суджень. На підставі співвіднесення головного та супровідного значень у роботі виокремлено *власне-питальні* й *невласне-питальні* семантичні типи ПР. Встановлено, що питома вага власне-питальних ПР становить 60,8 % і 64,1 % аналізованих речень англійської та української мов відповідно. Основними семантичними різновидами *власне-питальних* ПР є *ПР з питальним* (предметним, атрибутивним, обставинним) *компонентом* та *ПР без питального компонента*. Дослідження засвідчило частіше використання власне-питальних ПР з *предметним компонентом* в українській мові порівняно з англійською (14,5 % та 9,2 % прикладів відповідно), у той час як уживання власне-питальних конструкцій з *атрибутивним компонентом* зафіксовано в більшій кількості англійських прикладів (15,4 % та 11,1 % відповідно). У кожній з мов широкоживаними є також *невласне-питальні* ПР (39,2 % і 35,9 % прикладів англійської та української мов відповідно). До різновидів *невласне-питальних* належать *зустрічні*, *перепити* (*дуна-питання*), *заперечні* (*дубітативні*), *риторичні* та *уточнювальні* (*короткі*) речення.

Англійські інтерогативи є синтаксичними одиницями певного комунікативно-функціонального типу, який здатний не тільки задовольняти пізнавальні наміри мовця, а й передавати прагматичні смисли інших типів модально-інтенційних висловлювань. Показово, що ПР використовується не лише для вираження запиту: воно має й інші функції, які є не характерними для ПР, що ідентифікуються завдяки контексту. Поява таких функцій здійснюється за рахунок затушовування питального значення, яке відступає на другий план і слугує тлом для

деякого іншого значення, що є основним в умовах даного контексту. Однак питальне значення не зникає зовсім: воно властиве ПР у всіх можливих текстах завдяки формальному вираженню в структурі речення. Непрямі ПР використовуються в мовленні для здійснення певного впливу (найчастіше емоційного) на слухача, який не завжди мотивується семантикою висловлювання. Непрямі ПР, як і інші типи непрямих висловлювань, що несуть емоційний заряд, у певних ситуаціях мають більшу іллокутивну силу, ніж прямі ПР тієї ж семантики. Відповідно до інтенційної семантики в досліджуваних мовах визначаються такі комунікативно-функціональні різновиди ПР : *інтерогативи-квеситиви*, *інтерогативи-констативи*, *інтерогативи-імперативи*, *інтерогативи-оптативи*, *метакомунікативи* та *інтерогативи-експресиви*. Беручи до уваги результати роботи, можемо стверджувати, що серед непрямих мовленнєвих актів, які реалізують ПР досліджуваних мов, переважають *експресиви* (17,4 % та 20,5 % прикладів англійських та українських ПР відповідно), що є абсолютно логічним, адже матеріалом дослідження слугували твори для дітей, а цій віковій категорії властивий швидкий та яскравий прояв емоцій. Найменш уживані в англійській мові *оптативи* (2,5 %), тоді як в українській мові – *метакомунікативи* (2,9 % прикладів).

У розділі 3. «Інтерогативні конструкції як проблема перекладу» проаналізовано прийоми та способи перекладу інтерогативів з огляду на їх структуру й семантику, висвітлено комунікативні особливості відтворення речень досліджуваного типу.

Англійські інтерогативи в українськомовних перекладах переважно передаються реченнями цього ж типу, але спосіб перекладу безпосередньо залежить від структурно-семантичного типу ПР. Найчастіше ПР англійської мови відтворюються в українських перекладах такими способами : ПР оригіналу → ПР того ж типу в перекладі; ПР оригіналу → речення іншого комунікативного типу (спонукальне, окличне, розповідне) у мові перекладу; ПР оригіналу → ПР іншого типу в перекладі; складне безсполучникове ПР оригіналу → складне сполучникове ПР в мові перекладу; просте ПР оригіналу → ПР як частина складного речення в перекладі; складне ПР оригіналу → просте (або кілька простих) речення в перекладі.

Природно, що факт існування одного й того ж структурного типу речень у мові перекладу та мові оригіналу аж ніяк не розв'язує проблеми адекватного відтворення конотативного компонента в семантиці граматичної форми через структурні відмінності української та англійської мов. Це спричиняє розбіжності у функціонуванні ПР у цих мовах. Аналіз дослідження основних комунікативно-функційних та структурно-семантичних особливостей англійських ПР дав підстави висновувати, що задля адекватної передачі українською мовою функцій, притаманних цим реченням, перекладачеві слід удаватися до різноманітних перекладацьких трансформацій. У більшості досліджених нами перекладів англійські інтерогативи передаються реченнями цього ж типу (2197 випадків відтворення з 3060 – приблизно 72,8 %). Однак існування повного еквівалента

англійського ПР в мові перекладу явище нечасте: збереження загальної форми (типу) речення неодмінно пов'язане з певними внутрішніми трансформаціями – граматичними чи лексичними. Внутрішні модифікації зумовлені лексичними та граматичними особливостями цільової мови: відсутністю відповідних моделей речень у мові перекладу, а також своєрідністю граматичної організації англійської та української мов.

Встановлено, що відповідним українським реченням з *ідентичною структурою* передається більше *загальнопитальних* інтерогативів, ніж розділових, спеціальних, питань до підмета та альтернативних питальних конструкцій у перекладі (на 42,5 %, 18,1 %, 4,6 %, 10 % відповідно), що зумовлено деякими відмінностями в семантиці запитань аналізованих типів ПР в українській та англійській мовах, кількістю відмінних структурних моделей, а також їхньою різною частотністю використання в зіставляваних мовах. Наприклад:

“Swallow, Swallow, little Swallow,” – said the Prince, “will you not stay with me one night longer?” – “I am waited for in Egypt,” answered the Swallow (O. Wilde). – *Ластівко, люба ластівонько! – заблагав Принц. – Чи не побула б ти ще одну ніч біля мене? – На мене чекають в Єгипті, – відповіла Ластівка (пер. І. Корунця).* У цьому прикладі І. Корунець застосував прийом синтаксичного уподібнення, оскільки в мові оригіналу та в мові перекладу існують паралельні синтаксичні структури (загальні питання паралельних структурних схем). При цьому зберігається комунікативна функція цього запитання (мовець очікує підтвердження або заперечення своєї думки, причому обидва варіанти відповіді для нього однаково можливі).

Аналіз прикладів перекладу дозволяє рекомендувати як найчастотніший спосіб *ПР оригіналу* → *ПР іншого типу в перекладі* для відтворення англійських *розділових* інтерогативів. Цим способом зазвичай більше, ніж при передачі загальнопитальних, спеціальних, питань до підмета та альтернативних структур (на 42,1 %, 34,2 %, 43,8 %, 27,6 % відповідно), послуговуються перекладачі художніх творів через специфіку розділових інтерогативних конструкцій, оскільки в матеріалі дослідження відсутні спільні структурні схеми аналізованого типу в зіставляваних мовах. Крім цього, розділові питання за формою та змістом посідають проміжне місце між розповідним та питальним реченням. Прикметно, що ці конструкції в 37,5 % випадків відтворюються загальнопитальними інтерогативами з використанням трансформацій різного типу, наприклад:

“But it’s safe, isn’t it?” inquired the girl (F. Baum). – *Але він надійний? – спитала дівчинка (пер. Ю. Лісняка).* У наведеному прикладі значення англійського розділового питального речення – запит інформації, а тому перекладач доречно вживає спеціальне питальне речення української мови для відтворення семантико-прагматичного потенціалу оригінального речення.

Використання способу перекладу *ПР оригіналу* → *речення іншого комунікативного типу в мові перекладу* пов'язане з комунікативно-перекладацькими настановами, оскільки адекватне

сприйняття речення можливе лише з урахуванням низки прагматичних чинників, зокрема : ставлення мовця до об'єкта, емоційного стану суб'єкта мовлення, ознайомленості суб'єкта з об'єктом.

До певних прагматичних утрат призводить невмотивована заміна перекладачем *складного безсполучникового загального ПР* оригіналу *складним сполучниковим спеціальним ПР* у тексті перекладу, як у такому прикладі:

“Do you suppose Oz could give me a heart?” (F. Baum). – Як ви гадаєте, чи міг би Oz дати мені серце? (пер. М. Пінчевського). Відчутною є втрата конотації припущення та хвилювання, позначуваної другою частиною складнопідрядного речення: у тексті перекладу основне значення – запит інформації. Відсутність сполучників між частинами складного речення оригіналу надає реченню експресії, яка нівелюється в тексті перекладу. Уважаємо адекватним такий переклад цього речення: – *Ви гадаєте: Oz міг би дати мені серце?* (переклад наш – А.С.).

Заміна *простого речення складним* часто викликається синтаксичними причинами – структурним розходженням між реченнями вихідної мови і мови перекладу, наприклад:

“Can she make your real flecky paste, as melts in your mouth, and lies all up like a puff?” (H. Beecher Stowe). – А хіба вона вміє замісити справжнє тісто, таке пухке, щоб у роті тануло, наче воно з самого повітря зроблене? (пер. В. Митрофанова). Значна перевага цього способу відтворення в розгляданому реченні зумовлена широкою наявністю присубстантивно-атрибутивних зв'язків. Визначити характер такого зв'язку та відповідний тип підрядного речення в перекладі часто буває досить складно. Так, у цьому прикладі єдино можливим є варіант перекладу за допомогою підрядних атрибутивних речень з використанням сполучників *щоб* та *наче*.

У більшості перекладених англomовних інтерогативів зафіксовано комбінації перекладацьких трансформацій, домінантна з яких у кожному випадку перекладу була використана для побудови класифікації способів та прийомів перекладу таких конструкцій.

Під час перекладу різних структурно-семантичних типів використовується зазвичай однаковий арсенал способів та прийомів перекладу, який різний за частотою застосування.

Об'єднання та членування, неминучі під час відтворення ПР певних структурно-семантичних типів, можуть спричиняти втрату синтаксичної своєрідності й зниження експресивності оригіналу та розширювати (чи звужувати) можливості розуміння перекладеного твору, як у такому прикладі:

“Who are you?” asked the Scarecrow when he had stretched himself and yawned. “And where are you going?” (F. Baum). – Хто ви й куди йдете? (пер. М. Пінчевського). Як доводить аналіз прикладу, непоширені англomовні питання до підмета можуть поєднуватися з реченнями цього ж або інших структурних типів у перекладі, що призводить до втрати синтаксичної своєрідності оригіналу та зниження експресивності.

Лексичні трансформації часто поєднуються з граматичними, здебільшого це переміщення компонентів (6,8 %), компресія (4,5 %) для запобігання семантичній надлишковості та декомпресія (8,3 %) за рахунок лексичних додавань задля відтворення емоційного змісту оригінальних речень, наприклад:

*“Do you give the children Daffy, Mrs. Mann?” inquired Bumble, following with his eyes the interesting process of mixing (Ch. Dickens). – То ви даєте дітям еліксир Даффі, місіс Менн? – спитав містер Бамбл, зацікавлено спостерігаючи, як вона готує суміш (пер. М. Пінчевського, Г. Пінчевської-Чекаль, О. Тереха). Великою заслугою перекладачів (М. Пінчевського, Г. Пінчевської-Чекаль та О. Тереха) є передача в перекладі поданого речення описовим поясненням реалії суспільного життя Англії ХІХ століття, незнайомої українському читачеві, завдяки додаванню пояснюваного іменника *еліксир*.*

Наступний приклад характеризується заміною форми однини оригінального іменника *gentleman* – множиною *сеньйори*: *“What are ye, gentleman?” (D. Defoe). – Хто ви, сеньйори? (пер. Є. Крижевича).* Форми однини і множини іменника в англійській та українській мовах належать до граматичних явищ, що мають різні функційні характеристики, тому англійський іменник в однині може бути відтвореним тільки формою множини українського іменника, враховуючи звертання персонажа роману Д. Дефо до кількох осіб. Доречною видається й контекстуальна заміна *gentleman* – *сеньйори* (замість *пани*), оскільки належність суб’єкта мовлення до іспанської спільноти підкреслюється вживанням саме такого іменника.

Питальні речення є прямими формами вираження мовленнєвого акту запитання. Відповідно до своїх первинних функцій питання спрямоване на отримання конкретної інформації, а згідно з вторинними – на підтримування контакту, вираження прохання, запрошення, іронії чи роздратування, радості, здивування, сумніву, докору, спонукання, пропозиції, умовляння, зацікавлення, припущення тощо. При цьому нейтралізується питальне значення, яке відсувається на другий план, проте не зникає повністю тому, що закріплене в структурі речення. Прагматичні проблеми перекладу виникають у зв’язку з неправильним розумінням перекладачем наміру автора викликати в реципієнта певну реакцію. Переклад таких речень у прагматичному аспекті тісно пов’язаний з їхньою граматичною будовою, яка несе додаткові прагматичні значення, не виражені іншими мовними засобами.

“It is a long tail, certainly.” said Alice, looking down with wonder at the Mouse's tail; “but why do you call it sad?” (L. Carrol). – Як хвіст мій? – перепитала Аліса, не розчувши гаразд Мишиного “хваст звісний” (саме так у неї вийшло). Авжеж, він у вас і справді довгий, але чому сумний – ніяк не збагну (пер. В. Корнієнка). – Чого ж вас хтось тут ловитиме, – розгубившись, сказала Аліса і здивовано поглянула на Мишу. – Тим більше за хвіст? (пер В. Наріжної). У поданому прикладі непрямий констатив з питальним порядком слів не потребує від адресата жодної відповіді, окрім

безпосередньої реакції на сказане, яка, втім, також реалізується вторинною функцією інтерогатива зі значенням «здивування». Крім того, Л. Керрол намагається розтлумачити читачеві справжній задум мовця, що міститься в авторській ремарці *“looking down with wonder”*, яку В. Корнієнко та В. Наріжна відтворюють українськими відповідниками *«ніяк не збагну»* та *«роззубившись ... сказала Аліса і здивовано поглянула»* (відповідно). Вельми слушним видається використання такого прийому, особливо з огляду на реципієнта перекладу, яким є дитяча аудиторія, оскільки такий читач не відразу може зрозуміти мету мовця, а, отже, слова автора, які пояснюють емоційний стан адресанта, його намір та мету висловлювання, допоможуть читачам цієї вікової групи краще зрозуміти прочитане.

Нехтування прагматичними значеннями ПР під час перекладу призводить до певних покручів у мові перекладу. Значне збільшення елементів українського речення порівняно з англomовним інтерогативом може призвести до нівелювання експресивності висловлювання, руйнування ритмічної динаміки оригіналу та втрати конотації, властивої оригінальному реченню, наприклад:

“Please, Mr Ketterley”, said Polly. “It’s nearly my dinner time and I’ve got to go home. Will you let us out, please?” “Not just yet,” said Uncle Andrew (C.S. Lewis). – Випустіть нас, благаю! (пер. В. Наріжної). – Чи не будете Ви такий ласкавий випустити нас звідси? (пер. О. Манька). Приклад унаочнює різноплановість перекладацьких підходів до відтворення аналізованого імперативного мовленнєвого акту зі значенням прохання, оскільки наявні два переклади цього твору. Отже, двоє дітей, Поллі та Дігорі, за певних обставин опиняються в кімнаті «божевільного дядька» Ендрю. Перелякана дівчинка хоче повернутися додому і просить чоловіка відпустити їх. Незважаючи на те, що відтінок увічливості збережено в перекладі О. Манька, значне збільшення елементів українського речення порівняно з англomовним (з 6 до 9 відповідно) призводить до нівелювання експресивності цього висловлювання. Відчутною є також утрата конотації *хвилювання, напруженості* та *переляку* в тексті перекладу. А тому не можемо погодитися з цим варіантом перекладу, позаяк нехтування прагматичними значеннями призводить до певних покручів у цільовій мові. Водночас розгляданий переклад руйнує ритмічну динаміку оригіналу. У той час як у перекладі В. Наріжної саме синтаксична організація наведеного інтерогатива – коротке експресивно забарвлене окличне речення – передає внутрішнє хвилювання дітей, їхній страх та нетерпляче очікування, лексема *«благаю»* надає відтінок увічливості аналізованому перекладу.

Відтак, прагматичне спрямування окремого ПР підпорядковується певній комунікативній функції тексту, а тому під час перекладу важливо звертати увагу на комунікативне оточення питальних конструкцій, робити ґрунтовний аналіз усіх можливих інтенцій, виражених певним реченням, та встановлювати логічні зв’язки між латентними та яскраво вираженими інтенціями, а також правильно визначати логіко-емфатичний наголос фразової єдності.

Дослідження перекладу ПР з урахуванням принципу ввічливості засвідчило, що найчастіше принцип увічливості виражається в ПР, у складі яких наявні модальні дієслова, у розділових, декларативних та непрямих питаннях. Найменший відтінок увічливості зафіксовано в наказових ПР. Виправданим під час відтворення етикетних питальних висловлювань англійської мови є використання лексико-граматичних трансформацій додавання, вилучення та перестановки слів, а також речень інших комунікативних типів, що створює підґрунтя для дотримання максим такту, згоди, симпатії, скромності, схвалення та великодушності, як у таких прикладах:

“Now, will you take a little drop of something, Mr. Bumble?” (Ch. Dickens). – “Містере Бамбул, можже, вип’єте крапельночку?” (пер. М. Пінчевського, Г. Пінчевської-Чекаль, О. Тереха);

“Is the medicine out?” (F. Cooper). – А чи не залишилося трохи тих ліків? (пер. Є. Крижевича);

“Mrs. Peevy, ma’am, would you mind chocking off that kind of yours so that honest people can get their rest?” (O. Henry). – “Місіс Піві, шановна добродійко, будьте ласкаві, заткніть пельку вашій дитині щоб чесні люди могли виспатися після важкого дня!” (пер. М. Дмитренка).

У першому реченні використовується друга особа множини, вставне слово *можже*, яке міститься в інтрапозиції, та демінутивний суфікс іменника *-очк*, що надає українському реченню ввічливого звучання. В англійському варіанті ввічливість тримається саме на синтаксичній конструкції ПР. Вдалим вважаємо відтворення англомовного інтерогативу з урахуванням принципу ввічливості у другому прикладі (перекладач Є. Крижевич), оскільки мовець у питальній формі підкреслює можливість невиконання того, про що йдеться – «*Чи не...?*». Однак – це етикетне підкреслення, оскільки воно здійснюється на користь співрозмовника, а не на користь мовця (адже майбутня дія вигідна передусім самому мовцеві, тому його найбільше цікавить успішна реалізація запропонованої ним ситуації). Увічливості, м’якості у вираженні прохання сприяють заперечна форма присудка, а додавання часток *чи не* надає мовленню етикетного тону. Досить цікавим є третій приклад, у якому англійське ПР, що виражає ввічливе прохання, відтворюється українським імперативом, у якому категоричність наказу пом’якшено за допомогою етикетних формул *шановна добродійко* та *будьте ласкаві*.

Отже, під час роботи над перекладом передусім потрібно уважно вивчити оригінальний текст, виявити всі місця, що можуть викликати труднощі при відтворенні етикетних форм ПР, вторинних функцій ПР, а також ті випадки, котрі потребують знання перекладачем широкого контексту художнього твору. Перекладачеві слід проводити комплексний аналіз непрямих питальних висловлювань і використовувати перекладацькі трансформації лише там, де це справді необхідно, намагаючись в жодному разі не спотворити змісту оригінального художнього твору.

У **висновках** підсумовано результати дослідження, подано деякі практичні рекомендації щодо використання прийомів і способів відтворення інтерогативних конструкцій, узагальнено

основні теоретичні та практичні результати роботи, окреслено перспективи подальшого вивчення проблем, розглянутих у дисертаційній праці.

ВИСНОВКИ

Інтерогативні конструкції в англо-українському зіставленні – явище ізоморфне, проте закономірним є існування низки дивергентних рис як у структурі, так і в семантиці ПР. Оскільки речення як одиниця синтаксичного рівня в кожній мові має свою специфіку, то воно досить повно відображає своєрідність певної мови. Якщо ж зіставляються неблизькоспоріднені мови, то розбіжності дуже значні, особливо на рівні синтаксису.

Структурні схеми ПР англійської та української мов виявляють ознаки конвергенції та дивергенції. Є 12 спільних моделей, але якісна конвергенція здебільшого поєднується з кількісною дивергенцією. На основі головного та супровідного значення виокремлюються два основні семантичні типи питальних речень: власне-питальні й невластиво-питальні. Питальне речення використовується не лише для вираження запиту – воно має й інші функції, що ідентифікуються завдяки контексту. Відповідно до інтенційної семантики в досліджуваних мовах визначаються такі комунікативно-функціональні різновиди ПР: інтерогативи-квеситиви, інтерогативи-констативи, інтерогативи-імперативи, інтерогативи-оптативи, метакомунікативи та інтерогативи-експресиви.

Англійські інтерогативи в українськомовних перекладах переважно передаються реченнями цього ж типу, але спосіб перекладу безпосередньо залежить від структурно-семантичного типу ПР. Однак існування повного еквівалента англійського питального речення в мові перекладу явище нечасте, і збереження загальної форми (типу) речення неодмінно пов'язане з певними внутрішніми трансформаціями: граматичними чи лексичними. Внутрішні модифікації спричинені лексичними та граматичними особливостями цільової мови.

Оскільки, крім питальної функції, інтерогативи можуть виконувати в мовленні низку інших функцій і виражати безліч різних значень, зовсім не пов'язаних зі з'ясувальним, перекладачам варто застосовувати спосіб перекладу *ПР оригіналу* → *речення іншого комунікативного типу в перекладі* (розповідне, окличне, спонукальне) для відтворення всіх типів питальних структур.

У більшості випадків перекладу англійськомовних інтерогативів спостерігаються комбінації перекладацьких трансформацій. Під час перекладу різних структурно-семантичних типів використовується зазвичай однаковий арсенал способів та прийомів перекладу, який різний за частотою застосування.

Випадки використання висловлювань у невластивих їм прагматичних функціях вимагають диференційованого підходу, оскільки ідентифікація та інтерпретація комунікативного наміру стає можливою лише в контексті, що й визначає особливості відтворення та вибору непрямого

мовленнєвого акту для перекладу. Значне збільшення елементів українського речення порівняно з англійським інтерогативом під час перекладу призводить до нівелювання експресивності такого висловлювання. Водночас у цьому разі переклад руйнує ритмічну динаміку оригіналу. Відчутною може бути також утрата конотації, властивої оригінальному реченню. Тому нехтування прагматичними значеннями ПР призводить до певних спотворень у цільовій мові.

Виправданим під час відтворення етикетних питальних висловлювань англійської мови є використання лексико-граматичних трансформацій додавання, вилучення та перестановки слів, а також речень інших комунікативних типів, що створює підґрунтя для дотримання максим такту, згоди, симпатії, скромності, схвалення та великодушності.

Отже, досліджено одну з найважливіших проблем художнього перекладу – переклад інтерогативних конструкцій. Запропонована в дисертації схема аналізу фактичного матеріалу може бути застосована під час розгляду інших типів речень. Матеріал та висновки дослідження знайдуть застосування в опрацюванні теоретичних проблем перекладознавства, контрастивної граматики та прагматики англійської і української мов, критики художнього перекладу, а також можуть бути корисними для перекладачів-практиків.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях

1. *Сітко А.В.* Актуальне членування питальних речень під час перекладу / А.В. Сітко // «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції», 3 квітня 2009 р. : тези доповідей. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – С. 185–187.

2. *Сітко А.В.* Англійське ПР в рамках теорії мовленнєвої діяльності / А.В. Сітко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : Збірн. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. – К. : ІВЦ Держкомстату України. – 2005. – Вип. 10. – С. 120–128.

3. *Сітко А.В.* Відтворення альтернативних питальних структур англійської мови засобами української / А.В. Сітко // Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу. – № 2 – К. : Наук. думка, 2009. – С. 118–124.

4. *Сітко А.В.* Інверсія як прояв граматичних та стилістичних потенцій порядку слів в англійській мові та проблеми перекладу / А.В. Сітко // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах». – К. : НАУ, 2004. – С. 3–5.

5. *Сітко А.В.* Комунікативні типи англійських речень та їх функції / А.В. Сітко // Філологічні студії. – Луцьк, 2005. – № 1–2(3132). – С. 128–131.

6. *Сітко А.В.* Мовленнєве навантаження риторичних питань у процесі комунікації / А.В. Сітко, О.М. Журавльова // Актуальні проблеми науково-технічного перекладу : Колективна монографія. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2007. – Вип. 2. – С. 212–218.

7. *Сітко А.В.* Особливості відтворення етикетних форм англомовних питальних речень / А.В. Сітко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : Зб. наук. праць / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К. : Логос, 2007. – Вип. 11. – С. 296–302.

8. *Сітко А.В.* Особливості перекладу англомовних інтерогативних конструкцій / А.В. Сітко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 158–163.

9. *Сітко А.В.* Прагматична інтерпретація вторинних функцій англійських інтерогативних конструкцій як проблема перекладу / А.В. Сітко // Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 5 ч. – Кіровоград, 2008. – Вип. 75(5). – С. 321–325.

10. *Сітко А.В.* Принципи класифікації англійських та українських інтерогативних конструкцій / А.В. Сітко // I Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції», 3 квітня 2008 р. : тези доповідей. – К. : НАУ, 2008. – С. 166–168.

11. *Сітко А.В.* Реалізація непитальних значень англійських питальних речень під час перекладу / А.В. Сітко // Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 2-3 квітня 2010 р. / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – С. 383–387.

12. *Сітко А.В.* Роль контексту під час перекладу інтерогативних висловлювань / А.В. Сітко // Мова і концептуальні картини світу. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. – Вип. 26(3). – С. 143–148.

АНОТАЦІЯ

Сітко А.В. Відтворення комунікативної семантики англомовних інтерогативних конструкцій у перекладі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.16 – перекладознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей, тенденцій та проблем відтворення комунікативної семантики інтерогативів у перекладах українською мовою. Виявлено засоби відтворення прагматичних властивостей інтерогативів крізь призму мовленнєвих актів. Уперше на

широкому фактичному матеріалі здійснено системний багатоаспектний контрастивний аналіз структури, семантики та прагматики речень аналізованого типу англійської та української мов. Усебічне зіставне дослідження інтерогативних конструкцій дало змогу провести перекладознавчий аналіз речень цього типу, виробити критерії адекватного перекладу художніх текстів, що містять інтерогативи. У дисертації схарактеризовано прийоми перекладу англійських інтерогативів українською мовою. Виділено типи граматичних, лексико-семантичних та прагматичних трансформацій, які простежуються при відтворенні речень цього типу.

Ключові слова: інтерогативні конструкції, прагматика, мовленнєві акти, комунікативна семантика, граматичні трансформації, лексико-семантичні трансформації, прийоми перекладу.

АННОТАЦІЯ

Ситко А.В. Воспроизведение коммуникативной семантики английских интерогативных конструкций в переводе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертация посвящена исследованию особенностей, тенденций и проблем воспроизведения коммуникативной семантики английских интерогативов в переводах на украинский язык. Впервые на обширном фактическом материале осуществлен системный многоаспектный контрастивный анализ структуры, семантики и прагматики предложений исследуемого типа английского и украинского языков. Всестороннее сопоставительное исследование интерогативных конструкций дало возможность провести переводоведческий анализ предложений этого типа, выработать критерии адекватного перевода художественных текстов с вопросительными предложениями. В диссертации характеризуются способы и контекстуальные возможности воспроизведения английских интерогативов в переводах на украинский. Выделяются типы грамматических лексико-семантических и прагматических трансформаций, которые прослеживаются при воспроизведении анализируемых структур.

Констатируется, что интерогативные конструкции английского и украинского языка – это структурно-грамматический тип, который отличается от других синтаксических единиц как структурой, так и коммуникативным назначением. Определительный синтаксический признак вопросительных предложений – запрос компетентности.

Определены принципы классификации вопросительных предложений, проведен сравнительный анализ структуры, семантики и прагматики английских и украинских интерогативов с точки зрения их функционирования в художественной литературе для детей.

Определено, что соотношение структурных схем интеррогативов в оригинале и переводе неодинаково. В работе выделены: собственно-вопросительные и несобственно-вопросительные семантические типы интеррогативов. В соответствии с интенционной семантикой типологию прагматических типов интеррогативов составляют интеррогативы-квеситивы, интеррогативы-констативы, интеррогативы-экспрессивы, метакоммуникативы и интеррогативы-императивы.

Проанализированы способы и приемы перевода английских интеррогативов в соответствии с их структурой, семантикой и прагматикой. Доказано, что английские интеррогативы на украинский язык преимущественно переводятся предложениями этого же типа, но способ перевода непосредственно зависит от структурно-семантического типа вопросительного предложения. Тем не менее, редким является наличие в переводе полного эквивалента английского интеррогатива. В то же время, сохранение общей формы (типа) предложения обязательно связано с определенными внутренними трансформациями: грамматическими или лексическими. Установлено, что в большинстве случаев перевода наблюдаются комбинации переводоведческих трансформаций, доминирующая из которых была использована для создания классификации способов и приемов перевода анализируемых конструкций.

Случаи использования высказываний у несвойственных им прагматических функциях требуют дифференцированного подхода, поскольку идентификация и интерпретация коммуникативного намерения возможна исключительно в контексте, который и определяет особенности воспроизведения, а также и выбора косвенного речевого акта для перевода.

Выяснено, что оправданным при переводе английских этикетных форм вопросительных высказываний является употребление трансформаций декомпрессии, перестановки, генерализации, антонимического перевода, равно как и использование других коммуникативных типов предложений, что создает условия для соблюдения максим такта, согласия, симпатии, скромности, одобрения и великодушия.

Ключевые слова: интеррогативные конструкции, прагматика, речевые акты, коммуникативная семантика, коммуникативная семантика, грамматические трансформации, лексико-семантические трансформации, приемы перевода.

SUMMARY

Sitko A.V. Rendering Communicative Semantics of English Interrogative Sentences in Translation. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology, Speciality 10.02.16 – Translation Studies. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. Ushynsky”, Odessa, 2011.

The thesis sets out to provide a comprehensive description of translational strategies in reproducing the communicative semantics of English interrogatives in Ukrainian. The thesis also studies translators' techniques in reproduction of pragmatic properties of interrogatives within the framework of speech acts. For the first time a thorough contrastive analysis of the structure, semantics and pragmatics of English and Ukrainian interrogative constructions is presented. This piece of research constitutes the foundation for the analysis of the translation of interrogative constructions and proposes a set of criteria for the adequate reproduction of the said type of sentences in the target language. Techniques of translating English interrogative sentences into Ukrainian are characterized. The thesis establishes the types of grammatical, pragmatic and lexico-semantic transformations used in rendering the above mentioned constructions.

Key words: interrogative constructions, pragmatics, speech acts, communicative semantics, grammatical transformations, lexico-semantic transformations, techniques of translation.